

„Más”-e az örökbe fogadott gyerek a vér szerinti családban nevelkedő társaihoz képest?

■ SZÜKSÉG VAN-E FELKÉSZÍTŐ TANFOLYAMRA AZ ÖRÖKBEOFAGADÁST MEGELŐZŐEN?

Egyetemistaként csecsemő- és óvodásotthonokban találkoztam először olyan gyerekekkel, akik tartósan vagy átmenetileg nélkülözni voltak kénytelenek a szülői gondoskodást, mivel szüleik életkörülményei, szociális helyzete, egészségi és/vagy pszichés állapota támogató családi környezet hiányával párosulva nem tette lehetővé, hogy gyermekeiket otthonukban neveljék. Ott találkoztam először olyan kisgyerekekkel, akik – hogy fájdalmukat elviselhetőbbé tegyék – fantáziájukban elfordultak a valóságtól, védekezésüként történeteket találtak ki számukra elveszett szüleikről, a velük való kapcsolatáról, megszépítve reális élethelyzetüket. Hároméves kislány mesélte el közös balatoni nyaralását édesanyjával, ajándékot is kapott tőle, mondta vidáman és büszkén: egy mosolygós szájú cica úszógumit. A valóságban ez a kislány soha sem látta szüleit, a cica úszógumit később egy mesekönyv lapján fedeztem fel. A csoportban csodálat vette körül, társas helyzete javult annak a kisgyerekeknek, akit látogattak a felnőttek, vele azonosulva csurrant-cseppent a többiek számára is a szülői törődésből. Szüleit egyetlen kisgyerek sem hibáztatta, ami pszichológiai szempontból érthető jelenség: az elhagyatottság, elutasítottság érzését csökkenti, biztonságérzetét növeli a felmentő körülmények keresése és szülei idealizálása által.

■ A VESZTESÉG-HÁROMSZÖG

Jacqueline Wilson, angol író Tracy Beaker története című könyvében láttató erővel hozza közel az intézetben nevelkedő gyermekek élményvilágát. Tracy Beakert több ízben elhagyta édesanyja, intézetben, nevelőszülőknél nevelkedett. A tizenegy éves, írói vénával megáldott, éles nyelvű, tüskés természetű, valójában esendő, sebzett, érzékeny kamaszlány környezetével bizalmatlan, nem vállalja fel szeretetérzéseit, megbántottságát elrejti, elutasítóan, bántóan bánik környezetével. Anyja elvesztése fölötti fájdalmát, dühét maga előtt is rejtegeti, vele szembeni indulatai a hozzá közel állókra tevődnek át. Kapcsolata ellehetetlenülni látszik környezetével, amikor felbukkan iskolájukban egy író, Cam, akivel kölcsönös szimpátiájuk fokozatosan alakul. Am ahogy John Bowlby pszichoanalitikus a korai kötődés-elmélettel foglalkozó munkájában írja: „ha a gyerek egy már számára fontos kapcsolatot elvesztett, akkor a szeretett személy elvesztése után tartózkodik attól, hogy szívét bárki másnak odaadja, mert attól fél, hogy újból összetörik majd.” (Bowlby 1965, 66.) Így viselkedik Tracy Baker is, mindent megtesz, hogy ellehetetlenítse kapcsolatukat leendő örökbefogadójával. Ilyeneket mond Camnek: „Az anyukám még holtan sem mutatkozna ilyen ócska tragacsban”. Felmentő körülményeket keres elhagyó édesanyja tetteire: „Anyá fogadok, hogy már rengetegszer keresett, csak nem tudja, hol lehetek”. „Már rengetegszer meglátogatt, és majd eljön, és örökre elvisz”. „Mert az anyukám biztosan túl messze lakik ahhoz, hogy csak úgy meglátogasson. Igen, még az is lehet, hogy valahol külföldön van, mindig is szeretett utazni”.

Ebben az élethelyzetben a gyermekek, hogy kevésbé fájjon nekik elhagyatottságuk, hogy a környezet sajnálkozását, szánalmát ne tudják magukon, sebezhetőségüktől óvják magukat az-

zal, hogy sokszor pökhendien, elutasítóan viselkednek környezetükkel, szeretteikkel.

A könyv végén ezt mondja magáról Tracy: „Mindenkit meg kellett bántanom, hogy megmutassam nincs rájuk szükségem, mert akkor ők nem bánthatnak engem.”

Korábban átélt veszteségeket követően minden bekövetkező, vélt, vagy várt veszteséggel való megküzdés nehezített. Ezért van Tracynél is, hogy minden felé irányuló közeledést bizalmatlanul fogad.

Az örökbefogadás témakörében kulcsfontosságú lélektani fogalom a veszteség, és annak szerepe az örökbe fogadó családok életében. Az örökbefogadással foglalkozó szakirodalom egy úgynevezett **vesztesség-háromszögről** beszél. Veszteséget él át a vér szerinti szülő, mikor örökbe adja gyermekét, veszteség éri a gyermeket, akiről anyja lemond és születése pillanatától, vagy vele való rövidebb-hosszabb, sok esetben megszakított együttléteket követően őt nélkülözni kénytelen, és veszteség éri az örökbe fogadó szülőt is, hogy nem született gyermeke.

Az örökbe adó anyákat a felmérések szerint sok esetben előítélet, elutasítás övezi, a megkérdezett örökbefogadók egy része így nyilatkozik a vér szerinti szülőkről: „– Ilyen tette nem lehet mentség. – Nem is ember az ilyen, aki el tudja dobni gyermekét. – Önző dolog nem védekezni. – Hol van az ilyen embernek a felelősségtudata. – Elképzelhetetlennek tartom, hogy juthat valaki ilyen döntésre. – Nem kéne engedni, hogy találkozzon vér szerinti anyjával az örökbe fogadott gyerek, csak összetörné a lelket”.

A megkérdezett örökbefogadók másik része megértőbben viszonyul a gyermekeiket örökbeadó szülőkhöz.

Ilyeneket mondanak:

„– Nehéz helyzetben lehetett, hogy meg kellett tennie ezt a lépést. – Lehet, hogy intézetben nevelkedett, nem volt hová vinnie

Tárgy: Ismerkedés megszakítása

Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat
részére

Tisztelt ...!

Alulírott ... 2005. október 26-án, telefonon ... személyre tett el-
fogadásunkat megváltoztatni kívánjuk.

... örökbefogadására vonatkozó szándékunk visszavonását az
alábbi okok alapján kérjük:

Első találkozásunkkor a kislányt – a gyakorlatnak megfelelően –
csak távolról láttuk, majd ezt követően két alkalommal „barát-
koztunk”. Ekkor nyílt alkalmunk a közelebbi, alaposabb megte-
kintésre, mely alkalommal vált nyilvánvalóvá, hogy a gyermek vo-
násai, külső jegyei, külleme a miénktől nagyon eltérő.

Fent említett okok miatt jutottunk arra az elhatározásra, hogy
korábban személyére tett örökbefogadási szándékunktól elállunk.
Bízunk benne, hogy a kislány számára a történetek semmilyen ne-
gatív kihatással nem lesznek.

Megértésében bízva, a történetekért szíves elnézését kérjük.

2005. 11. 05.

Tisztelettel:

...

*gyerekét. – Szociális problémái lehettek. – Önzetlen volt, hogy ki-
hordta, és nem elvetette a gyermeket. – Végül is az örökbeadás-
sal gondoskodott gyermekéről. – Nem volt, aki segítsen neki a
bajban.*

*– A gyerek érdekeit nézte. – Sokáig tarthat, amíg kiheveri
döntését.” (Korbuly, 2005)*

Valójában az örökbeadók többsége olyan szülő, akinek
pszichoszociális helyzete, pszichés állapota, életkora, anyagi
helyzete nem teszi lehetővé, hogy önmagán kívül másról is gon-
doskodjon, nem áll mögötte olyan család, amelyhez szükség ese-
tén támogató segítségért fordulhatna. Többen maguk is állami
gondoskodásban nőttek fel, nem rendelkeznek a problémák
megoldásához szükséges családi mintával, megküzdő stratégiá-
val.

Egy örökbe fogadó asszony mesélte el gyermeke vér szerin-
ti anyjával való találkozását:

Judit 20 éves hajadonlányként, egy szerelmi kapcsolatból
szülte meg gyermekét, akit – a fogantatás pillanatától – jól tud-
ta, nem fog tudni felnevelni. ő maga szüleivel élt, saját kereset-
tel nem rendelkezett, a gyermek apja nő volt: sem Judittal való
kapcsolatát, sem a gyermeket nem vállalta fel családja előtt. Az
anya húzta-halasztotta a döntést: megosztani félt környezetével
titkát, attól tartott szülei elutasítják, kitagadják. Ahogy teltek a
hetek „kicsúszott” az időből, a magzat növekedett, terhessége
nyolcadik hónapjában egy alapítványhoz fordult segítségért, így

került kapcsolatba a házaspárral, aki örökbe fogadta gyermekét.
A házaspár a szülésnél is jelen volt, mesélték, hogy Judit rá sem
pillantott az újszülöttre, könnyes szemekkel kérte, szeretetben
neveljék fel gyermekét. A házaspár fényképet is készített a vér
szerinti anyáról. Fontosnak tartják, hogy a gyermek tudja, szü-
lő-anyja vágyott rá, szeretete volna felnevelni, ám körülményei
nem tették ezt lehetővé: úgy gondoskodott róla, hogy örökbe ad-
ta, olyan szülőket keresett neki, akik mellett biztonságban tud-
hatja gyermekét.

A néhány hetes kornál idősebben örökbe fogadott gyerek
korai kötődése sérülhet, abból adódóan, hogy a kezdeti időben
több veszteségélményt is átélni kényszerül a gondozó szemé-
lyek változása miatt. A korai gondozás során a szülőanya/gon-
dozó gyakran nem megfelelő módon áll rendelkezésére, a szük-
ségleteire ráhangolódó, reflektív, empatikus, megfelelően tükröz-
ző bánásmód hiányában cseperedik a gyermek. Az örökbe foga-
dó szülőknek tudniuk kell, hogy a kezdetektől nem családban
nevelkedő gyermek az átlagos gyermekgondozásnál jóval inten-
zívebb szülői odafordulást igényel. Winnicott szavaival, az
örökbefogadónak a szülői funkciókon túl „teljes állású pszicho-
terapeuta szerepét kell betölteniük”.

A születése pillanatától örökbefogadói családban nevelkedő
gyermek is kettős identitással rendelkezik, mind örökbe fogadó
anyjával, mind vér szerinti anyjával azonosul. Vér szerinti any-
ja képe örökbe fogadó szülője közvetítésével épül be személyes
élményvilágába, ezért hangsúlyos, hogy az örökbefogadók mi-
lyen módon viszonyulnak és milyen mértékben képesek elfo-
gadni a gyermekeiket örökbe adó anyákat. Amennyiben az
örökbefogadók negatív képet festenek le a gyermek vér szerinti
szülőjéről, úgy a gyermek is részben, elfogadhatatlannak, rossz-
nak, elutasítottnak éli meg magát, ami negatívan hat későbbi
személyiségfejlődésére. Ahogy ezt József Attila *A bűn* című ver-
sében írja:

*„Zord bűnös vagyok, azt hiszem,
de jól érzem magam,
Csak az zavar e semmiben
Mért nincs bűnöm, ha van.*

*Hogy bűnös vagyok, nem vitás.
De bármit gondolok,
Az én bűnöm valami más.
Tán együgyű dolog.*

*Mint fősvény eltűnt aranyát
E bűnt keresem én
Elhagytam érte egy anyát,
Bár szívem nem kemény.”*

Az örökbe fogadó szülőknél az örökbefogadást rendszerint
kellemetlen és bizonytalan kimenetelű meddősségi vizsgálatok,
hosszan tartó orvosi beavatkozások, a teherbe esést segítő, arra
a statisztikai adatok alapján alacsony százalékban esélyt adó, a
nők egészségi állapotát veszélyeztető, költséges beavatkozások
előzik meg. Gyermektelenségük okáról kimutatható egészségká-

rosodásuk hiányában sokszor orvosi magyarázatot sem kapnak a párok. Addig természetes és magától értetődő jövőképüket újra kell értékelnük a leendő szülőknek.

Katalin és Zoltán 10 éve kötöttek házasságot, három év telt el, mire közös otthonukat, a leendő gyerekszobával szépre, kényelmesre berendezték. Teltek-múltak a hónapok, vágyott és betervezett gyermekük természetes úton való megfogantatása késlekedett. Másfél év telt el, házi orvosuk javaslatára keresték fel a főváros egyik meddőségi centrumát, ahol alapos kivizsgálásukat követően minimális hormon-eltérésüket hamar orvosolták. Sajnos ezek után sem esett teherbe az asszony, s bár további kimutatható egészségkárosodása egyiküknek sem volt, a teherbeesés megsegítésére megindult a meddőségi kezelés. Az úgynevezett Asszisztált Reprodukciós Eljárások közül először méhen belüli mesterséges megtermékenyítéssel (inszemináció) próbálkoztak négy alkalommal, majd ennek eredménytelenségét követően öt éven keresztül hat alkalommal (ennyit fizet a Tb) lombik-bébi (IVF-ET-azaz In Vitro Fertilizáció Embrió – Transzfer) programban vettek részt. „Minden beavatkozást követően újraéledt a remény - mondja a házaspár -, hátha most sikerül, majd következett az újbóli csalódás, a lemondás az elképzelt gyerekről. Olyan is volt, hogy öthónaposan szakadt meg a terhesség”- folytatja az asszony, miközben férje szorosán átöleli, s könnyeikkel küszködve mindketten szemérmesen elfordulnak. Gyermek nélkül nem tudják elképzelni életüket, s ha már nem lehet saját gyerekük, örökbe fogadnának egyet.

Az válhat „elég jó” örökbe fogadó szülővé, mondja a szakirodalom, s munkám során magam is ezt tapasztalom, aki saját nemzőképtelenségével kibékült, átélte, elgyászolta meg nem született gyermekét, és az örökbe fogadást mint alternatív gyermekvállalási lehetőséget elfogadni kész. Sajnos gyermektelenségét nem mindenki képes kellő mértékben feldolgozni, felvállalni önmaga és ezért környezete előtt sem. A fel nem vállalt, titokban tartott örökbe fogadások zavart okoznak a szülő és a gyerek, valamint az ilyen módon működő örökbe fogadó családok szűkebb és tágabb környezetével való kapcsolatában.

Eszembe jut annak az asszonynak az esete, aki gyermeke örökbe fogadását megelőzően kitömött hassal járt a terhesség látszatát színelve, így rejtve vélt szégyenét, hogy nem születhet saját gyereke. Gyerekterápiában is találkoztam olyan szülővel, aki a szokásos anamnézis (a gyereke előéletére vonatkozó kérdések) felvételekor részletesen beszámolt terhessége körülményeiről, hány hetesen, milyen módon szülte gyermekét, még a terhessége időszakáról is hozott emlékeket. Óvodás kislányoknak elköborlásai, és mások apróbb tárgyainak zsebre rakása miatt kértek terápiás segítséget a szülők. A terápia sehogyan sem haladt, közös játékainkat a meg nem értettség, a talány vette körül. Fordulópont a terápia harmadik hónapjában történt, amikor az anya megtisztelt bizalmával, megosztotta titkát, Lacika örökbe fogadott gyermek. Nem sokkal később a család úgy döntött, Lacikának is elmesélik származása történetét. A megmondást követő terápiás órákon Lacika közömbös hangon játék közben közölte: „Én nem is az anyukám pocakjából jöttem ám ki!” Ezt köve-

tően kis apró figurákat vett elő, akik elindultak az északi sarkra kincseket keresni, közben folyton elvesztek, eltévedtek, és Lacika mindig izgatottan segítségükre sietett a játékban, hogy visszataláljanak otthonukba, s ezt követően mindig megkönnyebbült. Annyit mondtam, hogy az anyu is hazavitt téged otthonotokba, miután rád talált, azóta éltek együtt. „És ez már így is marad.” - nyugtatta magát Lacika. A titok megosztódott, annak tudattalan megfajtési kísérlete, a keresés, kóborlás okafogyottá vált, Lacika lelki működésének hírmondója, a tünet elmaradt.

■ SZÜLŐI PLUSZ FELADATOK

Szülővé válva tudatosan és tudattalanul hat ránk az otthonról hozott családi minta.

Gyermekek nevelve minden szülő igyekszik követni – részben elkerülni – a gyerekkori családjában megélt, korai kapcsolati élményei, tapasztalatai, életeseményei, emlékei mentén belsővé vált szülői képet. Örökbe fogadói szülői mintával azonban az örökbe fogadásra jelentkező szülők többsége sem családjukban, sem környezetükben nem találkozott. A leendő szülők érthető módon keveset tudnak a saját családjából kikerülő, veszteséget átélt gyermekek pszichés sajátosságairól. A korai elszakadást átélt örökbe fogadott gyermek átlagtól eltérő reakcióit sokszor nem a fejlődés természetes velejárójának, hanem saját szülői kudarcuknak tudják be a meddőség okozta traumatizáltságuk miatt szülői szerepükben elbizonytalanodott, önképükben, önbecsülésükben időszakosan labilis örökbe fogadók.

A sikeres örökbe fogadásnak feltétele, hogy a szülők lelkileg, testileg és szellemileg is felkészüljenek gyermekük fogadására.

Az örökbe fogadás életre szóló elköteleződés: olyan mentális „szülői plusz feladatokkal” jár, amit minden leendő örökbe fogadónak nemcsak ismernie kell, hanem érzelmileg is át kell élnie és el kell fogadnia.

Vázlatosan:

- A hosszan tartó gyermekvárással járó pszichés és fizikai megterhelések.
- A szűkebb és tágabb környezet felől érkező sürgettség a gyermekvállalással kapcsolatban. A gyermektelenség társadalmi kezelése.
- Hiányzik a terhesség és szülés mint előkészítési szakasz. A gyermekkel kialakuló elsődleges kötődés halasztódik.

Tisztelt ...!

Köszönjük szépen a lehetőséget a kérelmünk teljesítésére. A személyes találkozásunk során a gyermek és a férjem között nem jött létre kölcsönös szimpátia.

2005. 11. 03.

Tisztelettel: ...

- Egyes örökbe fogadó szülőknél az örökbefogadást hosszú orvosi beavatkozás előzi meg. A párok intim szférájába való beavatkozás hatására a párok énképe romlik.
- Az örökbefogadást alkalmassági vizsgálat előzi meg, vér szerinti gyermeket bárki szülhet.
- Elvárják önmaguktól és tőlük, hogy ugyanúgy kötődjenek, mintha biológiai gyerekük lenne, miközben akceptálniuk kell a gyerek örökbefogadottságát és a biológiai anyát.
- Az örökbefogadás megmondásának terhe, és eonek felelőssége, a gyerek erre adott reakciójának elviselése.
- Idősebb korban örökbe fogadott gyerek személyiségének, szokásrendszerének megismerése, elfogadása, és tiszteletben tartani tudása.
- A korai élmények esetleges károsító tényezők, ezért a szülőknek terápiás funkciót is el kell látniuk a normál szülői funkciók mellett.
- Az örökletes tulajdonságok ismeretének a hiánya, ezzel kapcsolatos kíváncsiság, aggodalom.
- A vér szerinti szülő örök harmadikként a család életében.
- A megmondás ténye és minősége. Ne hangsúlyozzák túl, de ne is bagatellizálják a gyermek örökbefogadottságát.
- A környezettel való megoszthatóság kérdése.
- Serdülőkori identitásválsága idején megfelelően segítő és támogató módon a gyerek rendelkezésére állni.
- Amennyiben eljött az ideje, segíteni a vér szerinti szülővel való kapcsolatfelvételt.

Az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamok az örökbefogadói családok fent felsorolt sajátosságainak explicitté tételében, ezek átgondolásában és érzelmi átélésében kívánják segíteni az örökbefogadásra váró szülőket.

Visszatérve az eredeti kérdéshez: Más-e az örökbe fogadott gyermek vér szerinti családban nevelkedő társaihoz képest? Egyet biztosan tudunk: az örökbe fogadott gyermek alapélménye különbözik vér szerinti társaitól, mivel más anya neveli fel, mint aki megszülte.

Optimális esetben különbözőségében más, másságában különböző a növekedő gyermek, ha szülei részéről megélheti a személyre szóló gondoskodást, egyéni sajátosságainak figyelembe vételét és a szükségleteire ráhangolódó, együtt érző, empátiás szülői törődést.

Így örökbe fogadott és vér szerinti családjában nevelkedő gyermek egyaránt önálló, autonóm, független, az együttéléshez és önérvényesítéshez szükséges mértékben alkalmazkodni tudó, mások személyiségét, egyediségét elfogadni és tiszteletben tartani tudó, érett, örömképes, megfelelő érzelmszabályozó és önismereti funkcióval rendelkező felnőtté válhat.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bede, N. (2000): Kvázi „hasítáros” helyzetek. *Család Gyermek Ifjúság*, (9),6: 22-24.
- Bencsik, A. (2003) *Várva Várt Babák*. Magánkiadás
- Bowlby, J. (1965) *Child Care and the Growth of Love*. London, Penguin
- Fónagy,P.-Target, M. (1998): A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf-fejlődésben. *Thalassa*, (9), 1:5-43.
- Hermann Alice (1979): *A gyermekben érlelődik a jövő*. Válogatott írárok. Kossuth Könyvkiadó
- Hermann, I. (1984): *Az ember ősi ösztönei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Korbuly, Á. (2005): A vér szerinti szülő reprezentációja, mint „fantom” örökbe fogadó családokban. *Család Gyermek Ifjúság*, (14), 3:13-18
- Pulay, K. (1997) *A kötődésről és az anyahiányról in.: Fejlődéslektan Olvasókönyv szerk.: Bernáth László, Solymosi Katalin*. Budapest, Tertia kiadó.
- Smith, R.K. (1995) *Örökbefogadók és Nevelőszülők*. Gyermekvédelmi kis-könyvtár. Sorozatszerkesztő: Herczog Mária Pont kiadó
- Wilson, J.: (1991) *Tracy Beaker története* Animus kiadó
- Vikár,Gy. (1980): *Az ifjúkor válságai*. Gondolat, Budapest.
- Winnicott,D.W. (1999): *Játszás és valóság*. Animula, Budapest.
- Winnicott, D.W. (2004) *A kapcsolatban bontakozó lélek*. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Péley Bernadette Új Mandátum Könyvkiadó